

ВІДТВОРЕНА ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІСТИЧНОГО ЗОБРАЖЕННЯ ФАНТАСТИЧНОГО СВІТУ ДЖ. ТОЛКІНА

Мешкурова А. О.

аспірантка,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0009–0005–8288–6857

Стаття присвячена аналізу зображеної іншомовної комунікації у романі «Володар перснів» відомого письменника Дж. Р. Р. Толкіна. Стаття акцентує увагу на тому, що персонажне мовлення є ключовим елементом, який допомагає автору створити «живих» і переконливих персонажів у фантастичному світі. Вона розглядає роль мовлення персонажів у розкритті їхніх характерів, думок, емоцій та взаємодії з оточуючим середовищем. Особлива увага приділяється використанню штучно створеної письменником ельфійської мови, яка надає унікальний колорит та глибину фантастичному світу. Наша розвідка показала, що проаналізовані мовні елементи сприяють зануренню читача у світ персонажів і допомагають розуміти їхні ментальні характеристики. Ельфійська мова, створена Толкіном, є однією з найбільш розвинених штучних мов у світі фантастичної літератури і має власну граматику, словник та писемність. Семантика ельфійської мови також пов'язана з її культурним та історичним контекстом. Толкін створив багатий світ Середзем'я, де ельфи були одним з основних народів. Його мови відображали особливості ельфійської культури, її цінності, світогляд та спосіб мислення. Таким чином, семантика ельфійської мови виражала не лише лексичне значення слів, але й глибше розуміння світу ельфів. Загалом, семантика ельфійської мови Толкіна була детально продумана та відтворювала багатство значень та контекстуальних нюансів. Вона стала не просто окрасою у фантастичному романі, але й важливим елементом, який допомагав поглибити розуміння та переживання читачів. Ця наукова стаття є внеском у вивчення іншомовної комунікації в літературі і розкриває важливі аспекти роману «Володар перснів» з точки зору мовознавчого аналізу. Результати цього дослідження мають значний потенціал для подальших наукових досліджень у галузі філології та літературознавства.

Ключові слова: відтворена іншомовна комунікація, персонажне мовлення, Дж. Р. Р. Толкін, «Володар перснів», ельфійська мова.

**REPRODUCED FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION
AS AN ELEMENT OF REALISTIC DEPICTION
OF J. R. R. TOLKIEN'S FANTASTIC WORLD**

Meshkurova A. O.

PhD student,

Odessa I. I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the analysis of depicted foreign communication in the novel “The Lord of the Rings” by renowned writer J. R. R. Tolkien. It highlights that character speech is a key element that helps the author to create “lifelike” and compelling characters in Tolkien’s fantasy world. The role of characters’ speech in revealing their personalities, thoughts, emotions, and interactions with the surrounding environment is examined. Special attention is given to the use of Tolkien’s artificially created Elvish language, which adds unique color and depth to the fantasy world. This study reveals that the analyzed linguistic elements contribute to immersing the reader in the characters’ world and aid in understanding their mental characteristics. Tolkien’s Elvish language is one of the most developed constructed languages in the realm of fantasy literature, complete with its own grammar, vocabulary, and script. The semantics of the Elvish language is also intertwined with its cultural and historical context. By meticulously crafting the semantics, Tolkien not only conveys lexical meanings but also provides deeper insights into the Elven world. Overall, the semantic richness of Tolkien’s Elvish language serves as more than just an embellishment in the fantasy novel; it acts as a crucial element that enhances readers’ comprehension and emotional engagement. This scientific article contributes to the study of foreign language communication in literature and sheds light on important aspects of the novel “The Lord of the Rings” from a linguistic analysis perspective. The findings of this research hold significant potential for further scholarly investigations in the fields of philology and literary studies.

Key words: *reproduced foreign language communication, character speech, J. R. R. Tolkien, “The Lord of the Rings,” Elvish language.*

Вступ. Джон Рональд Руел Толкін був не лише письменником, а й ученим-філологом і протягом багатьох років викладав англійську мову та літературу в Оксфордському університеті. Він мав глибокі знання в царині мовознавства, і це, безумовно, вплинуло на його творчість. Письменник підкреслював, що його твори мають філологічний характер: «Ніхто не вірить мені, коли я кажу, що моя величезна книга — це спроба створити світ, у якому мова, яка відповідає моїм особистим естетичним уподобанням, могла б здаватися справжньою. Але це правда» (цит. за: Carpenter H., 2000: 502).

Толкін захоплювався створенням вигаданих мов і розвиненням мовних систем, і саме це захоплення стало основою для створення **ельфійської мовної сім'ї**, яка зустрічається в аналізованому романі «Володар перснів» («The Lord of the Rings»).

Матеріали дослідження. Центральним джерелом розвідки слугує епічний роман «фентезі» «Володар перснів» англійського письменника Дж. Толкіна. Аналіз текстів, дослідження використаної в них іншомовної комунікації дозволяють розкрити специфіку мовлення персонажів та створення реалістичного зображення фантастичного світу.

Результати та обговорення. Відправним пунктом дослідження є той факт, що одним із центральних елементів комунікації в художньому тексті є персонажне мовлення. «Саме герої оповіді є носіями або навпаки противниками ідей автора та провідниками духу зображуваного часу» (Кухаренко, 2004: 174).

Загалом, наше дослідження розширює розуміння про феномен відтвореної комунікації, протокомунікації і пов'язані із цими явищами лінгвістичні процеси (див.: Колегаєва, 2010: 102–107). Саме тому **об'єктом** дослідження є іншомовна комунікація у романі жанру «фентезі». А **предметом** розвідки — **відтворена протокомунікація**.

Протокомунікація — це вид комунікації, що відбувається безпосередньо між істотами, які використовують стандартні або нестандартні мовні або інакші засоби взаємодії. Це явище представляє неабиякий інтерес у контексті науково-фантастичної літератури, націленої на створення фантастичних світів, де діють фантастичні персонажі, які спілкуються нерідко фантастичною, не існуючою в реальності мовою.

В основі фантастичних творів лежить певна художня умовність, а саме ідея, що відтворене у тексті спілкування нереальне і вигадане, представлене як автентичне, реальне спілкування персонажів між собою. Характерною рисою жанру «фентезі» є використання **нереальних персонажів**, які ніколи не існували і не можуть існувати в реальному світі. У такому контексті фантастичні персонажі, обставини, місця чи події не мають реального аналога і є продуктом авторської художньої уяви. Це можуть бути фантастичні створіння, магичні світи, надприродні явища та інше, що перебуває поза межами реальності. В центрі нашої уваги наразі знаходяться передусім «істоти з іншого світу», які, спілкуючись, відіграють роль **«протокомунікантів»**, а їхні діалоги ви-

ступають відповідно **«протокомунікацією»**. Те, що читач зустрічає безпосередньо у тексті, є **відтвореною або вторинною формою комунікації**.

У фантастичних творах можуть бути представлені різноманітні форми протокомунікації, які відрізняються від звичайного мовлення, що використовується в реальному світі. Наприклад, це може бути мова істот з іншого всесвіту, телепатична комунікація, спеціальні звуки або жестові мови, які використовуються для передачі інформації.

«Легко передбачити, що сфантазовані “мови” міжцивілізаційного спілкування незрозумілі людині і кодові системи, якими послуговуються науково-фантастичні (НФ) протокомуніканти, не збігаються з вербальним англomовним кодом, засобами якого відповідна протокомунікація зображується в тексті НФ жанру. Попри всі ці “технічні” труднощі, “горизонт читацьких очікувань” має бути реалізованим і автор НФ тексту повинен у той чи інший спосіб поінформувати читача про міжцивілізаційне спілкування персонажів» (Колегаєва, 2010: 104).

Варіанти зображення комунікації з представниками інших цивілізацій у науково-фантастичній літературі можуть бути поділені на дві категорії: відтворення протоповідомлення як такого або його переклад, а також можлива комбінація обох варіантів.

Для створення ефекту автентичності та правдоподібності відтвореної комунікації Толкін використовує цілий ряд прийомів, метою яких є переконати читача, що він читає те, що «реально пролунало» у зображеному світі роману «Володар перснів». Деякі фрагменти відтвореної ельфійської мови у тексті супроводжуються словником і поясненнями щодо граматики, фонетики та писемності, які представлені у додатках до роману. В інших випадках автор наводить паралельно репліки на вигаданій мові та їх переклад англійською мовою. Іноді письменник залишає читачеві можливість самому відгадати значення ельфійських висловів на підставі ситуативного контексту.

Використання відтвореної протокомунікації в художній літературі допомагає створити унікальний та захоплюючий фантастичний світ і «спонукає читача повірити у правдоподібність контрфактичного персонажного дискурсу» (Колегаєва, 2010: 105). З іншого боку представлений у тексті англomовний переклад надає легкості і розуміння контексту.

Сам Толкін зазначив у своїх листах: «Варто наголосити, що цей процес вигадування мови був і є особистою справою, яка була спря-

мована на надання задоволення самому собі, вираження свого особистого лінгвістичного «естетичного» смаку та його флуктуацію» (Letters, 2006: 380). Вигадана ним ельфійська мова є однією з найбільш розвинених штучних мов у світі фантастичної літератури. Вперше письменник почав займатися створенням іншомовної комунікації ще у 1910 році та упродовж всього життя він активно розвивав усі аспекти ельфійської мови.

Ельфійська мовна сім'я репрезентує групу мов, що мають спільне походження, зокрема **протомову** (квенді). Слід зауважити, що вона є початковою точкою еволюції мовних форм та звукових змін, які призвели до різноманітності ельфійських мов та їхніх діалектів.

Протомова квенді була детально описана в додатках до роману «Володар Перснів», де письменник надав важливу інформацію про такі аспекти, як граматики і фонетика. Хоча протомова квенді не є безпосередньо використовуваною у творі Толкіна, вивчення її допомагає розуміти еволюцію та характеристики похідних від неї мов.

Дж. Р. Р. Толкіну вдалося створити й повністю розробити граматику та лексику як мінімум п'ятнадцяти ельфійських мов та їхніх діалектів, кожен з яких призначений для конкретних ельфійських народів: протоельфійська, загальна ельдаринська, квенья, голдогрин, телерин, синдарин, ількорин, нандорин, аварин та інші. У нашій статті продемонстровано приклади штучно створених мов **квенья** та **синдарин**, які були відображені у трилогії «Володар перснів».

Одним з найпоширеніших варіантів ельфійської мови є **квенья** (**Quenya**). Вона була створена Толкіном у 1915 році і використовується для зображення літературної мови високоосвічених ельфів. Вигадана мова має певне реальне підґрунтя: квенья базується на фінській та деяких індоєвропейських мовах, і має складну граматику з аглютинацією, тобто зі «склеюванням» префіксів та суфіксів. Автор зазначив: «Високоельфійську мову квенья було написано так, як це дозволяли її звуки, наскільки можливо наближено до латини» (The Lord of the Rings: Appendix E).

Але слід не забувати, що квенья є штучною мовою у світі фантастичної літератури, саме тому письменник підкреслював це в особистих листах: «Складові елементи у квенді різноманітні, але вони викладені самоузгодженим чином, не подібним точно до жодної мови, яку я знаю» (Letters, 2006: 129).

Іншим найпоширенішим варіантом ельфійської мови є **синдарин (Sindarin)**, який використовується переважно серед сірих ельфів. Синдарин базується на кельтських мовах, зокрема валлійській.

Толкін писав: «Жива мова західних ельфів (синдарин або сірий ельфійський) зазвичай використовується передусім у назвах. Вона має спільне походження з квеньєю, проте зміни були свідомо внесені, щоб надати їй лінгвістичний характер, дуже схожий (хоча не ідентичний) з британсько-валлійською мовою: я вважаю, що ця властивість, у певних лінгвістичних проявах, є дуже привабливою; і здається, що вона пасує до дещо “кельтського” типу легенд та оповідань про їхніх носіїв» (Letters, 2006: 194).

Одним з найбільш відомих видів писемності ельфійської мови є **тенгвар (Tengwar)**, який використовувався у фантазійному світі Толкіна. Це система, у якій кожна літера представляє певний звук або фонему.

Тенгвар був використаний для письма двох штучно створених мов — **квеньї** та **синдарину**, які відображені в аналізованому романі «Володар перснів». Унікальність полягає у його заокруглених літерах, які нагадують письмовий стиль ельфів. Цей вид писемності був детально описаний та проілюстрований в додатках до роману «Володар перснів».

Ельфійська мова Толкіна є не просто декоративним елементом у його романі. Вона є повноцінною мовою зі своїми правилами, словником, граматиною і фонетикою. Письменник присвятив багато часу розвитку цих мов, надаючи їм ефект реалістичності та відтворюючи їхній естетичний та культурний контекст.

Ельфійська мова Толкіна стала великим досягненням у створенні штучних мов, і дослідження цих мов продовжуються й досі. Вона відображає талант і глибину мислення Дж. Р. Р. Толкіна як ученого-філолога та його пристрасть до створення повноцінного художнього світу, який захоплює читачів.

«Володар перснів» став символом жанру фентезі й одним з найвпливовіших творів ХХ століття. Письменник детально працював над створенням історії, культури, народів і мов цього світу, що надає йому ефект реалістичності та глибини.

Загальновідомо, що комунікація — це процес обміну інформацією, певними фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо. Тож слід відмітити, що «неможливо зберегти достовірність мовлення, яке присутнє

у художньому творі, без його головних характеристик, таких як: емоційність, спонтанність, ситуативність та інші» (Кухаренко 2004: 177).

В ельфійській мові Толкіна велика увага приділялась емоційним нюансам та відтінкам значень слів. Значення слів варіювалися залежно від контексту та ситуації спілкування. Наприклад, певні ельфійські висловлювання мають кілька відтінків емоційного забарвлення, які передаються через вибір певної лексики та граматичних конструкцій.

Персональне мовлення в романі «Володар перснів» відіграє важливу роль у розкритті характерів персонажів та передачі їхніх емоцій, думок і поглядів. Кожен герой аналізованого роману має свою унікальну манеру мовлення, яка відображає його особистість, індивідуальність, соціальний статус, культурну спадщину та інші фактори. Деякі персонажі можуть бути мовчазними або вживати мало слів, що підкреслює їхню замкнутість або загадковість. Інші персонажі можуть бути емоційними, вживати експресивні лексичні засоби і бути схильними до метафор та образності.

Крім того, важливо підкреслити те, що відтворюване персональне мовлення включає в себе інтонацію і мовні засоби акцентуації. Наприклад, використання окличних конструкцій, вигуків, спонукальних форм передає емоційну насиченість висловлювання та впливає на його емоційне забарвлення.

Аналіз нижченаведених фрагментів персонального мовлення засвідчив, що більша частина досліджених висловлювань мають емоційну насиченість. «При цьому автор не називає це безпосередньо через номінації відчуттів, емоцій та не описує їх. Навпаки персонажі розкривають свої почуття опосередковано, через емоційно забарвлену інтонацію, тому в репліку вводяться вигуки окличні та спонукальні конструкції» (Кухаренко, 2004: 177). Вони підкреслюють емоційну напруженість та важливість моменту, допомагаючи читачеві відчутти настрій і драматизм ситуації.

Наприклад: посеред ночі головних героїв Фродо, Гімлі, Піпіна, Леголаса, Арагорна та Боромира атакували варги. Варгами називають великих вовків, які співпрацюють з орками. Саме тому лунає вогняне заклинання Гендальфа, аби усі стали на захист і запалили вогонь. «*Naur an edraith ammen! Naur dan i ngaurhoth!*» — «Нехай вогонь порятує нас! Вогонь проти воїна-перевертня!» (Tolkien, 2005: 299). Цей фрагмент не дублюється англійською мовою, але читач розуміє зна-

чення речень контекстуально. Це стає очевидним тому, що далі автор описує полум'я, дим, світло та іскри.

Заклинання Гендальфа перед брамами Морії: «*Annon edhellen, edro hi ammen! Fennas nogothrim, lasto beth lammen!*» — «Ельфійська брама, відкрийся для нас зараз! Двері народу гномів, прислухайтесь до мого слова!» (Tolkien, 2005: 307), але двері не відчинилися відразу. Він повторював ці слова в різному порядку, змінюючи темп та пробуючи інші заклинання. Контекст допомагає зрозуміти читачу ці вирази, але досконалий переклад репрезентований у власному словнику Дж. Толкіна в кінці книги.

Гендальф знову підійшов до стіни, вдарив посохом і наказовим тоном заговорив: «*Edro, edro!*» — «Відчиняй, відчиняй!». Читач виявляється зорієнтованим стосовно змісту репліки тому, що даний фрагмент дублюється англійською мовою: «*Edro, edro!* he cried, and struck the rock with his staff. *Open, open!* he shouted, and followed it with the same command in every language that had ever been spoken in the West of Middle-earth» (Tolkien, 2005: 307).

З тіні дерев почувся голос, який наказав: «*Daro!*» — «Стій!». Леголас від здивування та зі страху впав на землю та притиснувся до стовбура дерева. Читач з легкістю сприймає зміст даного виразу завдяки тому, що герой відтворив репліку англійською мовою: «*Daro!* it said in commanding tone, and Legolas dropped back to earth in surprise and fear. He shrank against the bole of the tree. 'Stand still!' he whispered to the others. 'Do not move or speak!» (Tolkien, 2005: 342).

Фродо побачив ельфа, який прошепотів: «*Yrch!*» — «Орки!». Герой художнього твору відчув небезпеку дивлячись в темряву, затамувавши подих. Це було попередження. Ця назва фантастичних істот репрезентована у словнику ельфійської мови, а також дублюється на англійську: «*Yrch!* said Legolas, falling into his own tongue. '*Orcs!*' cried Gimli» (Tolkien, 2005: 345, 386).

Біля підніжжя пагорба Фродо побачив, як Арагорн, стоячи із золотою квіткою в руках, оповитий спогадами, промовив: «*Arwen vanimelda, namárië!*» — «Прекрасна Арвен, прощай!» (Tolkien, 2005: 352). Цей вираз є відсилкою до минулого Арагорна, контекст цього фрагменту стає зрозумілим, оскільки він репрезентований у тлумачних словниках ельфійської мови.

Ельфи співали: «*Mithrandir, Mithrandir!*» — «Гендальф!» (інші назви цього персонажа налічують майже десяток імен: Gandalf the Grey,

Mithrandir, Greyhame, Grey Pilgrim, Grey Wanderer, Gandalf the White, the Wise, White Rider, Leader of the Company) (Tolkien, 2005: 359, 494, 541). Ім'я одного з головних героїв продемонстровано у тлумаченнях імен та назв у додатках до трилогії «Володар перснів».

Звернення Глорфінделя до свого коня: «*Noro lim, noro lim, Asfaloth!*» — «Скачи швидко, скачи швидко, Асфалот!». Читач спочатку читає заклик англійською, а потім — інтерпретацію ельфійською: «*'Ride on! Ride on!*» cried Glorfindel, and then loud and clear he called to the horse in the elf-tongue: *noro lim, noro lim, Asfaloth!*» (Tolkien, 2005: 213).

Фродо почув, як ельфи співали : «*A Elbereth Gilthoniel!*» — «О Елберете, Запалювачка Зірок!» (Tolkien, 2005: 79), але розумів не всі слова з пісні. Читач може ознайомитися з іменами у розділі тлумачення імен, який був створений Дж.Толкіном.

Ельронд розповів, що Голлум володів перснем тривалий час. Гендальф зазначив, якщо перстень потрапив у полум'я, можна буде прочитати: «*Ash nazg durbatulúk, ash nazg gimbatul, ash nazg thrakatulúk agh burzum-ishi krimpatul!*» — «Один перстень, щоб керувати ними всіма; один перстень, щоб знайти їх; один перстень, щоб привести їх усіх і зв'язати їх у темряві». Читач має змогу побачити продубльований фрагмент англійською мовою: «Out of the Black Years come the words that the Smiths of Eregion heard, and knew that they had been betrayed: **«One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the Darkness bind them!»**» (Tolkien: 254).

Слід підкреслити, що окличні форми та вигуки виконують важливу функцію у відтвореному мовленні персонажів. Вони передають негайні емоційні реакції героїв роману на події або ситуації, роблячи зображення їхніх реакцій більш яскравим. Використання таких лінгвістичних засобів дозволяє персонажам висловлювати здивування, захоплення, радість, страх або інші інтенсивні емоції, зробивши їх діалоги більш динамічними та захоплюючими для читачів.

Окличні форми та вигуки в романі «Володар перснів» додають реалістичності та емоційності мовленню персонажів, відтворюючи природний потік мовлення та передаючи особливості спілкування у фантастичному світі Толкіна.

Таким чином, із запропонованого аналізу вибірки можна зробити висновок, що герої демонструють емоційне забарвлення відтворених

реплік завдяки інтонації, яка виражена окличними формами та вигуками у художньому творі. Не менш важливим є контекст, оскільки однією з головних ознак усного мовлення є ситуативність.

Висновки. Дослідження іншомовної комунікації у романі «Володар перснів» відомого письменника Дж. Р. Р. Толкіна виявило, що використання персонажного мовлення має велике значення у створенні реалістичного зображення фантастичного світу.

Наша розвідка показала, що проаналізовані мовні елементи сприяють зануренню читача у світ персонажів і допомагають розуміти їхні ментальні характеристики.

Ельфійська мова, створена Толкіном, є однією з найбільш розвинутих штучних мов у світі фантастичної літератури і має власну граматику, словник та писемність.

Семантика ельфійської мови також пов'язана з її культурним та історичним контекстом. Толкін створив багатий світ Середзем'я, де ельфи були одним з основних народів. Його мови відображали особливості ельфійської культури, їхні цінності, світогляд та спосіб мислення. Таким чином, семантика ельфійської мови виражала не лише лексичне значення слів, але й глибше розуміння світу ельфів.

Загалом, семантика ельфійської мови Толкіна була детально продумана та відтворювала багатство значень та контекстуальних нюансів. Вона стала не просто окрасою у фантастичному романі, але й важливим елементом, який допомагав поглибити розуміння та переживання читачів.

Результати дослідження іншомовної комунікації у романі «Володар перснів» мають великий потенціал для подальших наукових досліджень. Вони допомагають розкрити специфіку мовлення персонажів та створення переконливого зображення фантастичного світу Дж. Толкіна.

Таким чином, іншомовна комунікація, зокрема мовлення ельфійською мовою, відіграє важливу роль у формуванні атмосфери та глибини фантастичного світу Толкіна, роблять його твори більш привабливими для читачів.

Протокомунікація, яку використовував Толкін у своїх творах, є цікавим предметом для подальшого дослідження. Цей аспект його творчості може бути досліджений з різних перспектив, включаючи лінгвістичний аналіз створених ним мов, вивчення ролі протокомунікації у переконливому створенні нереального, фантазійного світу

та його впливу на читачьке розуміння персонажів та їх міжособистісних зв'язків.

Подальше дослідження відтвореної комунікації Толкіна може зробити вагомий внесок у розуміння його творчості, а також розширити знання про лінгвістичні та літературні аспекти створення фантастичних світів.

Список літератури

Дікінсон М. Іншомовна комунікація в романі «Володар перснів». *Міжнародний журнал досліджень фентезі*. 2012. Т. 5. С. 45–57.

Колегаєва І. М. Зображення персонажного дискурсу як жанрово детермінований вияв комунікативної вторинності в художньому тексті. *Вісник Харківського національного університету*. Харків : ХНУ, 2010. № 896. С. 102–107.

Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: навчальний посібник для студентів старших курсів фак. англ. мови. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.

Левчук О. Мовні коди у фентезійній літературі. *Лінгвістичні студії*. 2010. Т. 8. С. 78–92.

Лейн А. Tolkien's 'invented languages' and their speakers. *Journal of Tolkien Research*. 2017. Vol. 4, no. 1. P. 1–18.

Флієр Ж. Ельфійська мова Толкіна: огляд і порівняння варіантів. *Мовознавство та літературознавство*. 2012. № 2. С. 45–62.

Carpenter H. J. R. R. Tolkien: A Biography. William Morrow; Reprint edition, 2000. 304 p.

The Letters of J. R. R. Tolkien / ed. H. Carpenter, C. Tolkien. L. : Harper Collins, 2006. 502 p.

Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. London : Harper Collins Publishers, 2005. 1210 p.

References

Dikkinson, M. Inshomovna komunikatsiia v romani "Volodar Persniv". *Mizhnarodnyi zhurnal doslidzhen fentezi*, 2012, t. 5, s. 45–57.

Kolehaieva I. M. Zobrazhennia personazhnoho dyskursu yak zhanrovo determinovanyi vyiv komunikativnoi vtorynnosti v khudozhnomu teksti. "Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu" – Kharkiv, KhNU, 2010. — № 896. — S. 102–107.

Kukhareno V. A. Interpretatsiia tekstu : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv starshykh kursiv fak-iv anhl.movy / V. A. Kukhareno. — Vinnytsia: Nova knyha, 2004. — 272 s. Levchuk, O. Movni kody u fenteziinii literaturi. *Linhvistychni studii*, 2010, t. 8, s. 78–92.

Lein, Alan. "Tolkiens invented languages and their speakers." *Journal of Tolkien Research*, vol. 4, no. 1, 2017, pp. 1–18.

Fliier, Zhan. “Elfiiska mova Tolkina: ohliad i porivniannia variantiv.” *Movoznavstvo ta literaturoznavstvo*, № 2, 2010, s. 45–62.

Carpenter H. J. R. R. Tolkien: A Biography. William Morrow; Reprint edition, 2000. 304 p.

The Letters of J. R. R. Tolkien / ed. H. Carpenter, C. Tolkien. — L. : HarperCollins, 2006. — 502 p.

Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. London. HarperCollins Publishers, 2005. 1210 p.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2023 року